

„Mõtleme veel ehk need vanad armastuskirjad”

Jaan Lõõnik
EOÜ esimees

Tartu, 18.09.09

Lugupeetav härra president, auväärased omavalitsusjuhid! Mu daamid ja härrad!

Esimesed maakondlikud omavalitsuste liidud asutati esmatasandi omavalitsuste koostöö- ja koordineerimisorganina juba 1991.-1992. aastal. Mõisteti, et esma- ja teise tasandi ehk maakonnaomavalitsuse ülesanded ei kattu üksteisega, kuid valdade ja linnade ülesanded ja probleemid on sarnased üle kogu maakonna. Selliste ühiste asjade arutamiseks maakonnaliidud asutati.

Eesti Omavalitsusliitude Ühendus asutati märtsis 1993, kuna erinevalt linnadest, valdadest ja maakonnaomavalitsustest puudus maakondlikel liitudel kui regionaalsetel koostööorganitel ja regiooni omavalitsuste ühishuvide kandjail oma üleriigiline väljund. EOÜ asutamisel seati organisatsioonile eesmärgiks arendada omavalitsuste ja nende liitude koostööd, esindada ja kaitsta omavalitsuste ja nende liitude ühishuve, osaleda omavalitsust reguleerivate ja seda puudutavate normatiivaktide väljatöötamises, koguda, vahetada ja levitada omavalitsusalast informatsiooni ning kaitsta omavalitsustöötajate huve.

Aastaid 1994 kuni 2003 iseloomustabki kõige enam Eesti Omavalitsusliitude Ühenduse tegevus üleriigilise omavalitsusliiduna omavalitsuste esindamisel Omavalitsusliitude Koostöökogus ning läbirääkimistel Vabariigi Valitsusega ning kõik sellega seonduv. Omavalitsusliitude Ühenduse fenomen seisnes tol perioodil ja tegelikult ka praegu selles, et Ühendus ei aja (ja liikmeskonna eripära tõttu ei saagi ajada) poliitikat, milles domineeriks mõne üksiku omavalitsuse huvid. Ühenduse liikmed, maakondlikud omavalitsusliidud, esindavad oma maakonna omavalitsuste – nii valdade kui ka linnade – ühishuve.

Käesoleval hetkel on Eesti Omavalitsusliitude Ühendus jätkuvalt maakondlike omavalitsusliitude esindusorganisatsioon. Tulenevalt 1. jaanuarist 2004 lõplikult jõustunud kohaliku omavalitsuse üksuste liitude seadusest on EOÜ minetanud oma üleriigilise omavalitsusliidu funktsiooni ning keskendunud oma tegevuses eelkõige omavalitsusliku regionaalhalduse idee arendamisele.

Eestis on viimased 10 kuni 12 aastat järjest kõneldud vajadusest kohaliku omavalitsuse reformi järele. Argumendid on kõikidele teada – kahanev elanikkond, kulude suurenemine, tulude nappus, suur bürokraatia jne. jne. Selle aja jooksul on tehtud palju tööd ja nähtud hulk vaeva, kuid ükski algatus pole realiseerumiseni jõudnud. Pahatihti mõistetakse haldusreformi all vaid kohaliku omavalitsuse üksuste liitmist, mis oleks justkui võluvits kõikide probleemide lahendamiseks. Julgen väita, et Eesti kohaliku omavalitsuse süsteemi probleemid on palju komplekssemad omades siirdeid nii küla-, maakonna- kui ka riigi kesktasandile. Probleemid on seotud kohaliku omavalitsuse koha ja rolli tunnetamisega kiirelt muutuvates oludes.

Tõdegem, et võrreldes Eesti omavalitsussüsteemi taastamise perioodiga 20 aastat tagasi on Eesti ühiskondlik-poliitilised ning ka majandusolud tunduvalt muutunud, kuid Eesti omavalitsused toimivad ikka üldjoontes sama regulatsiooni alusel (kehtiv KOKS pärineb 1993. aastast).

Me tähistame täna Eesti omavalitsuste ja nendevahelise ühistegevuse taastamise 20. aastapäeva. Õieti tahaksin kangesti täna siin Teie ees Eesti maakondlikke omavalitsusliite ühendava Eesti Omavalitsusliitude Ühenduse esindajana kõneledes raporteerida enneolematust edust ja asjalikkusest Eesti omavalitsuste maakondlikus koostöös. Paraku ei oleks selline kõne oma sisult aus. Vaatamata mõningatele erandlikele näidetele puudub meil valdavalt omavalitsustevaheline sisuline ja vastastikku kasulik koostöö maakondlikul tasandil. Veelgi enam, on juba esimesi märke, kus omavalitsused astuvad nõ kulude kokkuhoiu vm, põhjendusel maakondlikest või üleriigilistest liitudest välja. Head mitteühinenud või väljaastunud – mida Te selle sammuga soovite saavutada? Kui kõik omavalitsused liitudest välja astuvad, mis on siis tulemus? Kellele on see kasulik?

Kui vaadata, millise märgatava arengu on näiteks viimase 20 aasta jooksul läbi teinud kasvõi Rootsi ja Soome omavalitsusliku regionaalhalduse korraldus, sh sealsete omavalitsuste koostöökstruktuuride arendamine, riigi juhtimise detsentraliseerimine ja kohapealse vastutuse suurendamine omavalitsusliitudes ning võrrelda seda Eesti kohaliku omavalitsuse koostöökstruktuuride (maakondlike omavalitsusliitude) arendamisega, siis pean kahjuks tõdema, et meil valitseb paigalseis, võiks öelda isegi, et taandareng.

Pidevalt on räägitud vajadusest tugevdada Eesti omavalitsuste maakondlikke liite ning anda neile funktsioone juurde. Viimased sellelaadsed positiivsed muudatused toimusid aastatel 2000 ja 2001, kui maakondlikele omavalitsusliitudele pandi ülesandeks rahastada maakondlikke kultuuri- ja hariduse ühisüritusi. Seni tegid seda maavalitsused neile eraldatud vahendite arvelt. Ülesanded läksid maavalitsustelt liitudele küllaltki lihtsalt, kuid raha suunati nende funktsioonide täitmiseks hoopis omavalitsustesse. Kuigi esimesest ehmatusast saadi üle ning maakondlike ürituste rahastamine jätkus, siis on tänases kohalike eelarvete vähendamise oludes suur risk, et omavalitsused enam maakondlikult ühisteks ettevõtmisteks niisama lihtsalt raha kokku ei pane.

Kuigi antud näide võib tunduda tühisena, on probleem olemuslik. Kuigi võiks eeldada, et tulubaasi vähenedes otsivad omavalitsused järjest enam võimalusi neile pandud funktsioonide täitmiseks omavahelises koostöös hoidmaks kulusid kokku, näitab siinne praktika, et pigem püütakse omavahelist koostööd hoopis vältida ning ise oma probleemide kallal pusida. Tulemuseks on kohaliku heaolu vähenemine ja terve rea seaduste täitmata jätmine.

Vaatame jälle meretagustele maadele. Siinviibijaist paljudele tuntud Rootsi omavalitsustegelane Ulf Johanson on öelnud kuldsed sõnad: „Isegi Stockholmi linn ei ole Rootsis nii rikas, et kõike üksi teha.” Samuti on nt. Soomes Helsingi, Espoo ja

Vantaa ühelt poolt küll omavahel konkureerivad, kuid sõltumata sellest on neil aastate jooksul kujunenud välja ühine arusaam koostöö vajadusest strateegilistes valdkondades, nt. ühistranspordi ja prügiveo küsimustes on tehtud koostöös juba aastakümneid, ühine teeninduspiirkond on ka tervishoiu alal. Aga meil muidugi on omavalitsused piisavalt rikkad, et kõike üksi teha (loe: tegemata jätta). Markantseid näiteid vältimatult vajaliku regionaalse ühistegevuse puudumise kohta võib tuua mitmest kohast üle Eesti. Näiteks ei suutnud Lõuna-Eesti omavalitsused teha tõhusat koostööd jäätmekäitluse korraldamisel, koolid on pandud üle Eesti õpilaste pärast omavahel konkureerima, selle asemel et neid ühiselt juhtida. Ning ka mitmetes muudes valdkondades ei nähta enda halduspiirist kaugemale.

Omavalitsuste vahel pole ühist arusaama kujunenud maakonna kui terviku arendamisest ning riigi tasandil pole loodud ka eeldusi, mis aitaks seda tekitada. Üks väheseid võimalikke rahastamiskanaleid oli Norra programm, kuid sellest üldisi eeldusi loovaid koostöömudelite algatusi ei rahastatud, veelgi enam, terve Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismide regionaalarengu toetuskeemi eesmärk – omavalitsusliitude haldusvõimekuse tõstmine – jäi saavutamata. Kuigi näiteks EOÜ soovis saada rahastust maakondlike omavalitsusliitude arengumudeli väljatöötamiseks, meie taotlust ei rahastatud viitega poliitilise toe puudumisele Riigikogus. Ma küsin, millisele regionaalhalduse arendamise ideele on tänases Eestis poliitiline toetus?

3. septembri „Maalehest” võis lugeda parlamendis esindatud erakondade arvamusi maavalitsuste rolli ja otsustamisõiguste suurendamise kohta. Selgub, et üks erakond soovib suurendada maakondlike omavalitsusliitude rolli, teine tahab veel mõelda ja vaielda, kolmas soovib maavalitsusi igal juhul säilitada, neljas tahab anda maavalitsuste funktsioonid omavalitsustele, viies soovib teist omavalitsustasandit ning kuues liita maavalitsused ja maakondlikud liidud. Samu seisukohti võis samadelt erakondadelt kuulda ka aastaid tagasi. Mida sellest järeldada? Me oleme 20 aastat elanud riigis, mille üheks alustalaks on autonoomselt demokraatlikel alustel tegutsevad kohalikud omavalitsused, 15 aastat kehtib Eestis Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ja siimaaani pole parlamendierakonnad suutnud lähendada enda seisukohti regionaalhalduse osas! Millistel tõenduspõhistel argumentidel need erakondade seisukohad põhinevad? Kahtlustan, et ei mingisugustel. Selline arvamuste paljusus näitab vaid, et kunagi on mingi mõte omaks võetud ja selle juurde ongi pidama jäädud. See on justkui vanade armastuskirjade lugemine pöörata tähelepanu, et vahepeal on aeg edasi läinud. Aga mis sellest, enda süda läheb soojaks ikka.

Samas on EOÜ juba 2007. aasta Riigikogu valimistele eelnevalt välja töötanud teesid omavalitsusliku regionaalhalduse mudeli loomise kohta, mille põhisisuks on demokraatlike otsustusprotsesside toomine maakondlikule tasandile säilitades samas ühetasandilise omavalitsussüsteemi. Teesides toodud ideed on leidnud toetust mitmelt poolt mujaltki, nt. Harju maavanema kokkukutsutud haldusterritoriaalse korralduse reformi komisjoni raport kannab endas samu seisukohti. Sarnaseid mõtteid väljendasid ka need, kes osalesid käesoleval aastal korraldatud Soome haldusuuenduse ideed

tutvustavatel seminaridel. EOÜ teeside koostamisest möödunud peaaegu kolme aasta jooksul pole need poliitilistes ringkondades kahjuks mitte mingisugust tähelepanu saanud ning mingit konstruktiivset diskussiooni erakondadega pole tekkinud, kuigi oleme selleks mitmel korral initsiatiivi üles näidanud. Küsin taas, miks? Kui erakondade seisukohad püsivad aastaid muutumatutena vaatamata toimunud muudatustele ja arengutele ühiskonnas, siis saab ainsana järeldada, et seda valdkonda, antud juhul regionaalhaldust, ei peeta oluliseks. Sellise järelduse lugesime välja ka Riigikantselei vastusest maakondlike liitude taotlusele saada ESFist toetust õppereisiks Rootsis õppimaks lähemalt tundma sealsete omavalitsuste koostöö korraldust. Kuigi taotlus oli tehniliselt korrektne, raha siiski ei eraldatud viitega mittevajaliku teema uurimisele. Rahastamata jäeti ka ERKASe esitatud taotlus ESFile omavalitsuste osutatavate sotsiaalhoolekande teenuste optimaalse korraldamise mudeli väljatöötamiseks. Seekord toodi põhjenduseks kindluse puudumine, et omavalitsused hakkavad sotsiaalhoolekande teenuseid ühistegevuse korras osutama. Samas puudub see kindlustunne juba aastaid, kuid midagi pole ette võetud ka. Üles jääb küsimus, miks riiklikud institutsioonid jätavad järjekindlalt rahastamata omavalitsuste ühistegevuse edendamisele suunatud üleriigilise mõjuga n.-ö. alt-üles algatused oludes, kus omavalitsustel on karjuv ressursipuudus, elanikel järjest suurenevad vajadused ja nõudmised kvaliteetsete avalike teenuste järele ning keskvõimult ühtegi samasuunalist rakendunud algatust pole tulnud? Miks jääb mõnda Eesti poliitikut kuulates vägisi mulje, et talle läheb hoopis enam korda omavalitsuste ja regionaalhalduse korraldus Gruusias kui sama valdkonna edendamine Eestis.

Midagi keskvõim siiski plaanib. Siseministeriumis valmistatakse juba 2007. aastast saadik ette omavalitsussüsteemi arendamise programmi, milleks on EL rahastust broneeritud 4 miljonit krooni. Senini pole omavalitsusliitudel ühest selgust, milleks seda raha plaanitakse. Ministeriumi plaanid muutuvad pidevalt. Kumab läbi tüüpiline ministeriumi positsioon – meie ütleme, mida peab tegema; teatame Teile, kui oleme otsustanud. Kus on siin paljuräägitav kaasamine?

Lõpetuseks, lubage järeldada, et riigi keskvõimu jaoks ei lähe kohaliku omavalitsuse olemuslikud probleemid sugugi korda. Seda kummalisem on vaadata Riigikogu liikmete ja ministrite aktiivset kandideerimist kohalikesse volikogudesse.

Austatud siinviibijad! Me elame praegu majanduslikult väga keerulisel ajal, rahapuuduse all kannatavad pea kõik eluvaldkonnad. Eesti omavalitsuste ees seisab hulk lahendamata probleeme, eelkõige need, mis seonduvad kohalikele elanikele talutavate elu- ja toimetulekutingimuste tagamisega. Need probleemid ei ole kohaliku tähtsusega ega ainulaadsed, vaid sarnased üle kogu riigi. Senisel kombel omaette probleeme lahendada püüdes jätkamine viib tupikusse. Ainsaks lahenduseks on koostöö tihendamine omavalitsuste vahel saavutamaks meie ühine eesmärk – inimeste heaolu.